

Sylwester Czopek*

Odeszli...

Submission: 07.09.2018; acceptance: 05.10.2018

TADEUSZ AKSAMIT (1931–2018)

4 lutego 2018 zmarł w Rzeszowie Tadeusz Aksamit, archeolog i muzealnik. Należał do pierwszego pokolenia archeologów, którzy od podstaw tworzyli rzeszowski ośrodek archeologiczny, związany z Muzeum Okręgowym w Rzeszowie. Mimo, że od kilku lat (w zasadzie od przejścia na emeryturę) nie uczestniczył już w żadnych naukowych i muzealnych przedsięwzięciach, to jego odejście jest odczuwalne dla całego, lokalnego środowiska. Zawsze bowiem interesował się tym, co aktualnie dzieje się w Muzeum, chętnie dzielił się swoim doświadczeniem i służył radą.

Tadeusz Aksamit urodził się 14 listopada 1931 roku. Był absolwentem Wydziału Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, gdzie ukończył studia pierwszego stopnia – wówczas w zakresie historii kultury materialnej o specjalności archeologia (dyplom w 1953 roku) oraz Uniwersytetu Wrocławskiego, na którym uzyskał magisterium (w 1977 roku). Ukończył również (1988) w Uniwersytecie Jagiellońskim muzeologiczne studia podyplomowe. Początkowo (od września 1953 do kwietnia 1954) związał się z nowohuckim oddziałem Muzeum Archeologicznego w Krakowie. Następnie, podjął decyzję o przeniesieniu się do Rzeszowa. Najpierw (do 1961) pracował w placówkach oświatowych; jako wychowawca i nauczyciel historii i wychowania obywatelskiego w szkołach średnich Rzeszowa (Technikum Mleczarskie, Technikum Budowlane). W 1961 roku rozpoczął pracę w Muzeum Okręgowym w Rzeszowie. W placówce tej pozostał aż do 1990 roku, tj. do przejścia na emeryturę. W latach 1963–1967 był Kierownikiem Działu Archeologicznego, a później wicedyrektorem (1967–1973) i dyrektorem (1973–1990) Muzeum. Aktywnie działał w Polskim Towarzystwie Archeologicznym i Numizmatycznym oraz Związku Zawodowym Pracowników Kultury i Sztuki. Tadeusz Aksamit był wielokrotnie wyróżniany i nagradzany za swą działalność zawodową i społeczną. Otrzymał, min. Srebrny Krzyż Zasługi i Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

Bez wątpliwości najbardziej twórczy okres w życiu Tadeusza Aksamita łączy się z Muzeum Okręgowym. Można w nim wydzielić dwa zasadnicze etapy. W pierwszym dał się poznać jako aktywny badacz terenowy, co dokumentują liczne, publikowane

na łamach wydawanego od 1961 roku periodyku „Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego” (później jako „Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego” oraz „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”) komunikaty i artykuły sprawozdawcze. Prowadził (lub współprowadził) wiele wykopalisk – m.in. na osadach neolitycznych: Rzeszów (Osiedle Piastów – stan. 16 oraz stan. 23 i 24), Boguchwała (stan. 1), Zwięczyca (stan. 4), pow. rzeszowski, Fredropol (stan. 2 i 3) i Kormanice (stan. 1), pow. przemyski, Husów (stan. 11), pow. łańcucki, Mielec (stan. 3) oraz innych stanowiskach – np. w Grodzisku Dolnym, pow. leżajski (stan. 2 – cmentarzysko z wczesnej epoki żelaza; stan. 3 – osada wczesnosłowiańska, stan. 4 – osada z okresu rzymskiego),

* Uniwersytet Rzeszowski, Aleja Rejtana 16C, 35-959 Rzeszów

Rzeszów (stan. 3 – osada wczesnośredniowieczna i neolityczna). Wiele z nich dopiero po latach doczekało się opracowań źródłowych. Po podjęciu absorbujących obowiązków wicedyrektorskich i dyrektorskich w Muzeum, Tadeusz Aksamit nie znalazł dość siły i czasu na opracowanie własnych badań. Pochłonęła Go bowiem praca administracyjna. Tak rozpoczął się drugi etap w działalności muzealnej. Obfitował on w wiele inicjatyw służących rozwojowi tej placówki. Były to zarówno liczne remonty, przebudowy i adaptacje infrastruktury, jak też zmiany strukturalne. Powstawały nowe działy i oddziały (Muzeum Etnograficzne, im. Franciszka Kotuli w Rzeszowie, Zagroda Pogórzańska – Muzeum Juliana Przybosa w Gwoźnicy Górnej). Systematycznie wzbogacano zasoby muzealiów, prowadzono aktywną działalność wydawniczą, organizowano wystawy i inne przedsięwzięcia edukacyjne. Wiele z nich nie byłoby możliwych bez wielkiego, osobistego zaangażowania Dyrektora, któremu przyszło kierować Muzeum w trudnych czasach – niedostatków finansowych, braków rynkowych, co szczególnie utrudniało prowadzone remonty i inwestycje. Trzeba też wspomnieć, że do 1975 roku Muzeum Okręgowe w Rzeszowie sprawowało opiekę nad wieloma mniejszymi placówkami na terenie całego, dużego województwa rzeszowskiego.

Wyliczenie zasług i osiągnięć nie charakteryzuje osobowości, a więc nie odpowiada na pytanie jakim był człowiekiem Tadeusz Aksamit? Pozwolę sobie na kilka osobistych refleksji, które to wyjaśniają. Moje pierwsze spotkanie z Dyrektorem Aksamitem to październik 1981 roku, kiedy pojawiłem się w Rzeszowie, po uprzedniej rozmowie telefonicznej, w której zachęcał mnie do podjęcia pracy w Muzeum. Byłem wówczas na rozdrożu, tuż po skończeniu studiów, a więc ta oferta przyszła w samą porę. Prace rozpocząłem w listopadzie, akceptując wszystkie zaproponowane warunki. Były wśród nich dwa

szczególnie ważne – oczekiwana aktywność terenowa i możliwość naukowego rozwoju. O tym drugim dobrze wiedział Pan Dyrektor i konsekwentnie wspierał mnie w zmaganiach z doktoratem. Interesował się postępiami, mobilizował, wymagał, ale też pomagał. To cechy dobrego szefa, dbającego o zawodowy rozwój swoich podwładnych. Pomimo formalnego zerwania swojego związku z archeologią zawsze ciekawiły Go wyniki badań terenowych. Był otwarty na wszelkie inicjatywy, z których szczególnie ważne okazały się zainicjowane w 1985, coroczne konferencje sprawozdawcze, które w nieco zmienionej formule (jako polsko-słowacko-ukraińskie konferencje archeologiczne są organizowane do dziś). Ważnym wydarzeniem była (1986) też konferencja poświęcona grupie tarnobrzeskiej i towarzysząca jej wystawa. Tych inicjatyw nie można byłoby zrealizować bez aprobaty i przychylności dyrektora Muzeum. Jako młody archeolog-muzealnik mogłem cieszyć się dużą samodzielnością swoich działań, co w połączeniu z wyjątkową atmosferą panującą w Muzeum okazało się kluczowe dla mojej przyszłej zawodowej drogi. Wielka w tym zasługa Tadeusza Aksamita. Być może jest coś symbolicznego w tym, że po Jego przejściu na emeryturę w roku 1990, przyjąłem obowiązki dyrektorskie w Muzeum Okręgowym w Rzeszowie. Mój poprzednik nie krył zadowolenia, że to właśnie archeolog, „wychowanek” Muzeum, przejmuje stery. Zapewne traktował to trochę jako kontynuację „dynastii archeologicznej”. Nie trzeba chyba dodawać, jak ważne było dla nowego dyrektora wsparcie i rady starszego kolegi. Nigdy nie odmówił rady, nie komentował decyzji, nie ingerował w działalność, ale dawał odczuć, że ciągle troszczy się o Muzeum. Bardzo to sobie ceniłem. Myślę, że to kim jestem, zawdzięczam także Jemu – Tadeuszowi Aksamitowi. Panie Dyrektorze, na zawsze zostanie Pan w mojej wdzięcznej pamięci!

WYKAZ PUBLIKACJI

Artykuły naukowe

1961

1. Sprawozdanie z badań osady neolitycznej w Rzeszowie w 1961 roku, SROA za rok 1961, s. 33–35.

1962

2. Sprawozdanie z badań osady neolitycznej w Rzeszowie w 1962 roku, SROA za rok 1962, s. 9–11.
3. Sprawozdanie z badań archeologicznych w Boguchwale powiat Rzeszów, SROA za rok 1962, s. 11–13.
4. Sprawozdanie z działalności Ośrodka Archeologicznego w Rzeszowie w latach 1960 i 1961, SROA za rok 1962, s. 35–44.

1963

5. Badania osady neolitycznej (stanowisko 16) w Rzeszowie na Osiedlu Piastów, SROA za rok 1963, s. 12–14.
6. Neolit, [w:] Hensel W. (red.), *Pradzieje Rzeszowszczyzny*, Warszawa, s. 12–18.

1964

7. Badania archeologiczne na terenie Rzeszowa w roku 1964, SROA za rok 1964, s. 12–15.
8. Badania archeologiczne na osadzie neolitycznej w Kraczkowej (stanowisko nr 1), pow. Łańcut w 1964 roku, SROA za rok 1964, s. 15–19.

1966

9. Badania osad neolitycznych na terenie Rzeszowa, SROA za rok 1965, s. 15–23.
10. Badania archeologiczne osady neolitycznej w Kormanicach, pow. Przemyśl, SROA za rok 1965, s. 23–27.

1968

11. Wstępne wyniki badań osady kultury ceramiki wstęgowej rytej w Rzeszowie, SROA za rok 1966, s. 110–116.
12. Prace wykopaliskowe na osadzie neolitycznej we Fredropolu pow. Przemyśl, SROA za rok 1966, s. 116–123.

1971

13. Z badań osady neolitycznej w Kormanicach pow. Przemyśl, MSROA za rok 1967, s. 107–113.

Redakcje czasopism i książek

1. Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1963, Rzeszów 1963, ss. 68.
2. Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1964, Rzeszów 1964, ss. 55 (współredaktorzy: B. Cmeła, A. Szałapata).

3. Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1965, Rzeszów 1964, ss. 159 (współredaktor: A. Szałapata).
4. Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1966, Rzeszów 1968, ss. 284 (współredaktor: A. Szałapata).
5. Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1965, Rzeszów 1967, ss. 210 (współredaktor: A. Szałapata).
6. K. Moskwa, *Kultura łużycka w południowo-wschodniej Polsce*, Rzeszów 1976, ss. 389.
7. Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1973–1975, Rzeszów 1979, ss. 167 (współredaktor: K. Moskwa).

DR JÓZEF JANOWSKI (1928–2018)

14 sierpnia 2018 roku zmarł Józef Janowski, nestor archeologów podkarpackich. Urodził się 10 października 1928 roku w Warszawie. W latach 1952–1953 był radcą w Departamencie Ochrony i Konserwacji Zabytków Ministerstwa Kultury i Sztuki. Studia archeologiczne ukończył w Uniwersytecie Warszawskim w 1954 roku, po czym rozpoczął pracę w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie, by rok później przenieść się do Rzeszowa, gdzie podjął pracę w Muzeum Okręgowym (1955–1957). Następnie związał się z Muzeum Okręgowym (obecnie Muzeum Podkarpackie) w Krośnie, którego był pierwszym kierownikiem, a później dyrektorem (1957–1976) i faktycznym twórcą. W latach 1981–1990 był zatrudniony w Biurze Badań i Dokumentacji Zabytków w Krośnie, a później (do 1993 roku, czyli do przejścia na emeryturę) w krośnieńskim Oddziale Wojewódzkim Państwowej Służby Ochrony Zabytków. Ukończył Podyplomowe Studium Muzeologiczne na Uniwersytecie Jagiellońskim (1974). W 1985 obronił dysertację doktorską pt. „Rola przełęczycy zachodniokarpackich w późnym okresie przedrzymskim i okresie rzymskim” (IHKM PAN w Warszawie, promotor – prof. Jerzy Wielowiejski).

Józef Janowski miał dwie życiowe pasje. Pierwszą z nich była archeologia, a drugą poezja. Mówiono o Nim, że jest największym poetą wśród archeologów i największym archeologiem wśród poetów. Jako poeta zadebiutował na łamach rzeszowskich Nowin w 1959 roku. W kolejnych latach opublikował ponad 200 wierszy w almanachach, prasie literackiej i codziennej. Najbardziej znaczące są własne tomiki i książki poetyckie, których wydał 8: „Twarzą przy ziemi”, Lublin 1963; „Czas i barwy”, Lublin 1967; „Chodząc po Beskidzie”, Krosno 1982; „Prostowanie cienia”, Rzeszów 1983; „Odnajdziesz mnie w znaku Ryby”, Zakopane 1988; „Obojętność wykrzyczy amen”, Krosno 1990; „Miłość mądrości”, Krosno 1996; „Wybór wierszy”, Dukla-Wietrzno 2002; „Trio na samotność”, Krosno 2007 (wspólnie z Danutą Drzewicką i Krystyną Kulman). Był bardzo aktywny jako działacz społeczno-kulturalny. Założył oddział Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza w Rzeszowie, a w 1988 był jednym z założycieli Stowarzyszenia Literackiego Nauczycieli w Krośnie, którego został prezesem. Był członkiem warszawskiego oddziału Związku Literatów Polskich oraz Klubu Literackiego w Regionalnym Centrum Kultur Pogranicza w Krośnie.

Zawodowa profesja dra Józefa Janowskiego – archeologia – była jego drugą pasją. Świadczy o tym nie tylko zaangażowanie w prace terenowe, liczne publikacje czy aktywność konferencyjna, ale to z jakim zapałem i sercem mówił o archeologii. Wszyscy ci, którzy mogli słuchać Jego wywodów na tematy archeologiczne zgodnie przyznają, że tak mógł opowiadać tylko „archeolog-poeta”. Właśnie ta umiejętność sprawiała, że był bardzo dobrym popularyzatorem archeologii, co potwierdza liczne grono Jego niegdyśszych słuchaczy. Józef Janowski bardzo często dostrzegał to, czego inni nie widzieli lub nawet nie zdawali sobie sprawy z tego, że tak można spoglądać

na przeszłość. Prowadził wiele badań terenowych. Jednymi z pierwszych były te w Rzeszowie-Zalesiu (1955; cmentarzysko z okresu rzymskiego) i Trześni, koło Tarnobrzega (1956; cmentarzysko z wczesnej epoki żelaza i wczesnego średniowiecza). Później, już w okresie „krośnieńskim”, przysłyły ważne odkrycia w Wietrznie (materiały z epoki brązu o zakarpackiej proveniencji) i Czarnorzekach (cmentarzysko wczesnośredniowieczne). Najistotniejszym osiągnięciem naukowym jest bez wątpienia dysertacja doktorska z roku 1985, poświęcona roli przełęczycy karpaccich u schyłku starożytności. Temu zagadnieniu Józef Janowski poświęcił kilka wcześniejszych, drobnych prac i przyczynków. Szkoda, że pełna wersja rozprawy nie została nigdy opublikowana.

Pożegnanie, to przejmująca chwila. Co nam pozostanie po nestorze archeologów podkarpackich? Niewątpliwie pustka, której nie wypełnimy, bowiem nikt z żyjących nie jest tak barwną postacią, jaką był dr Józef Janowski. Pamiętamy Jego konferencyjne wystąpienia, pełne pasji, interesujących analiz i niestroniące od kontrowersyjnych tez. Nie bał się ich stawiać, bo wierzył w magię odkrywania przeszłości i swoją wielką misję. Archeologia początku XXI wieku jest zupełnie inna, nie ma w niej (niestety) miejsca dla archeologów-poetów.

WYKAZ PUBLIKACJI

1956

1. Ślady osadnictwa z okresu wczesnośredniowiecznego we wsi Buszkowiczki, pow. Przemyśl, WA, t. 23, s. 113.
2. Działalność Działu Archeologicznego Muzeum Okręgowego w Rzeszowie w roku 1955, WA, t. 23, z. 4, s. 381–382.
3. Wyniki badań na cmentarzysku grobów skrzynkowych i klozowych we wsi Stara Wieś, pow. Mińsk Maz., Mat. Star., t. 1, s. 135–146.

1958

4. Łużyckie cmentarzysko kurhanowe z późnej epoki brązu w miejscowości Zdzienice, pow. Turek, Mat. Star., t. 2, s. 277–349.

1959

5. Działalność Działu Archeologicznego Muzeum regionalnego w Krośnie w 1957 roku, WA, t. 36, s. 82.
6. Źródła i materiały do pradziejów Rzeszowa, Rocznik Województwa Rzeszowskiego, r. 2, z. 1 (3), s. 89–96.

1961

7. Sprawozdanie z badań archeologicznych prowadzonych przez pracowników Muzeum w Krośnie w 1961 r., SROA za rok 1961, s. 19–24.
8. Rola przełęczy karpaccich w pradziejach, ZOW, r. 27, z. 2, s. 97–99.

1962

9. Sprawozdanie z badań archeologicznych prowadzonych przez pracowników Muzeum w Krośnie w 1962, SROA za rok 1962, s. 27–29.

1963

10. Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum w Krośnie w 1963 roku, SROA za rok 1963, s. 36–39.
11. Uwagi o problematyce osadniczej na przedpolu Przełęczy Dukielskiej w okresie wpływów rzymskich, SROA za rok 1963, s. 22–26.
12. Z pradziejów okolic Krosna, *Pradzieje Rzeszowszczyzny*, Popularnonaukowa Biblioteka Archeologiczna PTA, nr 10, s. 59–60.

1964

13. Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum w Krośnie w roku 1964, SROA za rok 1964, s. 27–28.
14. Neolityczne topory i motyki z rogu jelenia z terenu województwa rzeszowskiego, WA, t. 30, s. 66–74.

1965

15. Badania archeologiczne na osadzie wczesnośredniowiecznej przy kościele św. Wojciecha w Krośnie, SROA za rok 1965, s. 80–82.
16. Badania powierzchniowe i weryfikacyjne prowadzone przez Muzeum w Krośnie, SROA za rok 1965, s. 124–126.
17. Kilka uwag nad problematyką badawczą Zamku w Odrzykoniu, pow. Krosno w świetle dotychczasowych prac archeologicznych, SROA za rok 1965, s. 114–117.

1966

18. Z badań nad osadnictwem kultury łużyckiej w Wietrznie, pow. Krosno, SROA za rok 1965, s. 32–35.

1968

19. Materiały kultury przeworskiej (?) ze wsi Wietrznio przysiółek Bania pow. Krosno, MSROA za rok 1966, s. 146–151.
20. Przyczynki do historii zamku w Odrzykoniu pow. Krosno w świetle badań archeologicznych, MSROA za rok 1966, s. 89–102.
21. Z badań nad osadnictwem prahistorycznym w Wietrznie pow. Krosno, MSROA za rok 1966, s. 138–145.

1971

22. Nowe nabytki Muzeum w Krośnie, MSROA za rok 1967, s. 195–198.

1973

23. Przełęcze karpaccie w okresie rzymskim, MSROA za lata 1968–1969, s. 47–52.
24. Wczesnośredniowieczne ciałopalne cmentarzysko kurhanowe w Trepczy pow. Sanok, MSROA za lata 1968–1969, s. 105–112.

1993

25. Ogólny komunikat o badaniach wczesnośredniowiecznego ciałopalnego cmentarzyska w Czarnorzekach-Korczynie gm. Korczyna, woj. Krosno, MSROA za lata 1991–1992, s. 217–223.

1999

26. Rola przełęczy zachodniokarpaccich po zachodniej stronie Tatr w późnym okresie przedrzymskim i okresie wpływów rzymskich, [w:] Czopek S., Kokowski A. (red.), *Na granicach antycznego świata*, Rzeszów, s. 91–105.